

Бібліографія

(Оцінки, реферати, замітки).

Історія політична і культурна.

Die Chasaren. Historische Studie von Hugo Freiherrn von Kutschera. Ein Nachlass, Віденсь, 1910 стор. 271.

Стрінувши титул сеї книжки, в датою Віденсь, 1909, шукав я її, але тільки по кількох місяцях дістав до рук, але вже з вазначенням, що се друге видання і з датою 1910 р. Ніщо не вказує однаке, щоб для цього нового видання книга була перероблена. Анонімний видавець пояснює, що праця ся була написана автором не вповні приготовленою до друку і видається ся без змін як акт пієтизму для її автора. З біографії автора, поданої на вступі, довідуємо ся, що він був вихованцем орієнタルної академії в Відні, де студіював перську, турецьку і арабську мову, потім служив на ріжних дипломатичних урядах в Туреччині, а по окупації Босні був одним з близьких співробітників знаного управителя окупованих провінцій Б. Каляя, і потім майже до кінця свого життя, що наступив 1909 р., сповняв ріжні високі служби в адміністрації тих же провінцій. Таким чином і освіта і пізнішша служба могла зробити з нього основного і глубокого знавця Сходу — таким і представляє його біограф, однаке скільки небудь замітного дослідника, хоч би ділетант-ученого з нього не вийшло — він зістав ся ревним урядником, не давши житя ніяких проявів своїх наукових інтересів, судячи з сеї біографії, і ся посмертна праця зістала ся його одинокою роботою. Має й вона однаке наскрізь ділетантський характер, і коли я її приготував тут, то більш на те, аби ощадити заходу іншим, котрі б стали шукати сеї книги, як я, заінтересовані її титулом.

Пок. автор заінтересований був істнованням серед сучасної жидів-

ської людності двох відмінних антропологічних типів, що відповідають її культурно-історичному поділови на ашкеназів і сефаридів, або Жидів північних, німецько-польських, і східно-південних, іспанських (Спаніолів). З огляду, що в талмудистській традиції Ашкеназом звуться краї коло Чорного моря і Кавказу, а сії краї були осідком Хозарів, Кучера прийшов до такого виводу, що Жиди-ашкенази се потомки колишніх Хозарів-юдаїстів: по розгромі хозарського царства вони мовляв пішли на захід, на Україну і в Польщу, відти до Німеччини і т. д.

Ся вихідна гадка могла навести дослідника на ріжні цікаві спостереження, коли б він взявся науково до розслідування тих фактів і явищ, що його заінтересували. Але пок. автор взяв цілу справу зовсім по ділешантськи. Він не займається ані близшим студіюванням антропологічних типів сучасних Жидів, ані їх розселенням; тільки при кінці книги додає він замітку Вайсбаха про поміри жидівських черепів, а наскільки перестарілі його статистичні відомості, показує цифра жидівської людності Росії — 2.6 міл.! Взагалі його етнографічно-антропологічний апарат робить часами просто комічне враження — почавши хоч би зі вступної характеристики — die Russen selbst sind ja keine reinen Slawen, sonder vielmehr ein Mischlingsvolk von Finnen, Tataren, Slawen und kaukasischen Völkern (с. 17). Історію жидівського розселення застувають цитати з Йоста; з історією жидівської колонізації в землях літовсько-польських автор не дав собі ніякого труду познайомити ся хоч трохи близше. Свою основну тезу — що Хозари жидівської віри, розселивши ся, дали початок жидівській колонізації Східної Європи, він навіть не пробує удокументувати докладніше; спинивши ся трохи над переселенням Половців до Угорщини, він просто заявляє (с. 196), що „подібно як Половці, могла і велика частина Хозарів, що зісталася на своїй вітчині, або перейшла на Русь, від грізної татарської бурі утікти на захід і знайти там нові осідки.“ За документ вистає глуха посилка, що Karamsin der grosse russische Historiker, bezeugt ausdrücklich, dass die Juden schon seit des ersten Wladimir Zeiten aus Chosarien in grossen Mengen nach Russland eingewandert (с. 197). І автор уже зовсім категорично заявляє: Sämtliche Juden Russlands und Polens waren in Mittelalter ihrer Abstammung nach Chosaren; Juden anderer Abstammung gab es in den weiten Steppenländern von der Wolga bis an die Wechsel nicht (ibid.). Пояснивши потім германізацію цих хозарських Жидів Польщі й Литви тим, що їх громади приймали рабінів з Німеччини і сії рабіни „розповсюдили між тамошніми Жидами німецьку мову“ (с. 246), автор спокійно фантазує далі про те, як хозарські Жиди розселялися з Польщі по Німеччині і далі на захід та розмножили в собою німецький жаргон (с. 249).

Наведене досить характеризує повну ненауковість праці. Не богато стіть краще справа в розділах спеціально присвячених історії Хозарів; як орієнталіст, автор міг би тут дати не одно цікаве помічення, але його урядова орієнталістика не богато помогла йому і тут. Він опер ся головно на працях Гаркаві і Каселя про Хозарів, залюбки також користується старою працею Наймана і деякою іншою старою літературою; праці Маркварта вісталися ся йому певністі, Вестберга — тим більше. Брак наукового апарату не дав змоги слідити, наскільки безпосередно користає він з орієнタルних джерел; східно-словянський літописний матеріал заступає для його виписка з Шафаріка (с. 80—1); на підставі листа кагана Йосифа, в котрий автор вірить як в евангеліє, він зачеркує хозарські володіння по Карпати і угорську границю (с. 88). Черкаючи свої відомості бо ана з яких джерел, частенько попадає він і в ріжні інші досить куріозні конфлікти в фактами, які виявляють і тут повну неосвідомленість (напр. як він оповідає, що im Jahre 986 erobert Grossfürst Wladimir Kaffa und Theodosia — с. 99). Ще найбільш інтересу могла б мати гл. II, присвячена огляду хозарської держави і її устрою — як би автор покликав ся на ті джерела, з яких черпав, і поволив тим способом контролювати себе. Гл. III, де він пробує слідити північну долю Хозар, з кінця X в. почавши, — виявляє повну безпомічність автора.

М. Грушевський.

С. П. Шестаковъ — Очерки по истории Херсонеса въ VI—X вѣкахъ по Р. Хр. (Памятники христіанского Херсонеса вип. III), Мва, 1908, ст. 142, 4⁰.

„Предлагаемый трудъ, предпринятый по инициативѣ Ея Сиятельства графини П. С. Уваровой, въ ряду работъ другихъ исследователей, посвященныхъ исторіи и археологии г. Херсона (древніго Херсонеса) въ Крыму, является попыткою сформировать сообщенія о судьбѣ этого города въ византійскіе вѣка литературныхъ источниковъ, вмѣстѣ съ результатами оценки этихъ сообщеній въ ученой литературѣ“ —каже на самім вступі автор, поясняючи предмет і завдання праці і заразом — даючи характеристичний приклад тяжкого і незручного викладу, що робить таким тяжким користування з його праці. Складається ся вона в 6 основних розділів і 4 додатків. Судячи з наведеного пояснення, перші дві глави мають служити пемов вступом до властивої теми. Перша глава коротенько, на 12 сторінках дає перегляд звісток про відносини Херсонеса до Римського цісарства почавши від I віка по Хр. — від звісної написи нагробника Плявція Сільвана почавши; перегляд досить побіжний — місцями тільки автор подає деякі замітки, а в екскурсії спилюється над декотрими виразами написи часів ціс. Зенона; при великомъ за-